

N o t a t

for professor dr. Hans Fredrik Dahl

Nedenstående er et supplement til mitt brev av 29.6.98

Adresseavisen, Trondheim, var nok av de bedre avisene med å ta inn kritikk av "opp-gjøret." Det finnes flere artikler av Lorentz Vogt. Avisen hadde - såvidt jeg husker høsten 1946 - en oppsiktsvekkende leder som fritok kaptein Øivin Lange for beskyldninger om forræderi under tjenesten på Agdenes 9. april 1940. I 1956 hadde C.J. Hambro en utmerket anmeldelse av Tore Hamsun : Min far Knut Hamsun. Redaktør var Harald Torp.

TORP, Vincent Harald Houge, f. 14. mai 1890 i Lillehammer, av foreldre distriktslæge Jens Kahrs Garmann T. (5. juli 1847—2. juni 1916) og Margrethe Geelmuyden Houge (15. juli 1852—30. mai 1890). — Gift 29. des. 1919 med Astrid Emilie Bergseng, f. 18. mars 1892, av foreldre kjøpmann i Lillehammer Johan B. (25. febr. 1864—6. aug. 1906) og Anna Larsen (10. nov. 1859—20. okt. 1931). — Redaktør.

Student Lillehammer 1909, cand. oecon. 1912, oppholdt seg 1 års tid i Algier i 1913, medarbeider i „Aftenposten” fra 1. jan. 1914—16, politisk medarbeider i „Morgenbladet” fra 1. jan. 1917 et halvt års tid og ble så redaktør av „Lillehammer Tilskuer”. I 1919 kom han tilbake til „Aftenposten” som politisk medarbeider og var fra 1925 sjefsekretær til sept. 1927. Redaktør av „Adresseavisen” i Trondheim 1927—41 og fra 1945. I 1922 oppholdt han seg i lengere tid i utlandet med Conrad Mohrs og Statens journaliststipendier. — Medlem av Trondheims bystyre og formannskap 1932—37 og har vært medlem av skolestyret, likeså av representantskapet i A.s Forretningsbanken. Han var formann i Oslo Journalistklubb i 1923, senere en tid nestformann i Norges Journalistforbund, i flere år var han i styret for den konservative presses forening og fra 1935 dens formann. I 1931—32 var han formann i høyreforeningen i Trondheim og fra 1931 medlem av Høires Centralstyre (landsstyre) og arbeidsutvalg.

Som nevnt under Morgenbladet hadde o.r. sakfører Per Lødrup et innlegg i Adresseavisen 10.6.48. Men det tok nok svært lang tid før noen tidl. NS slapp til.

Aftenposten har ved siden av Arbeiderbladet og Dagbladet - vært den mest lukkede avis for NS- mennesker.

Av "aktløyse" tok Aftenposten inn noe som var skrevet av en tidl. NS-mann. Dette skjedde ultimo novbr. 1945. Den 3.12.45 kom en redaksjonell meddelelse : "Vi beklager" Her står det : "Det kan dessverre inntreffe at det i farten sniker seg inn i avisen et navn, som vi burde ha unngått ... Men vi håper våre lesere vil ta det for hva det er - en uaktsonhet som vi beklager like meget som leserne. Altså skjærper vi på ny vaktholdet."

Aftenposten gikk den 29.1.46 varmt inn for Atlanterhavserklæringens fire friheter, hvorav den første var "tale og ytringsfrihet - overalt i verden. "

Den tidl. NS-mann Asbjørn Bru ^{for-}søkte både i 1970 - og i 1980- årene å få inntatt korte leserbrev i Aftenposten. Han sendte nok over 100 manus - ett eneste ett kom inn. Bru hadde en imponerende formuleringsevne, og han skrev kort i håp om å komme til orde.

Året 1978 var et vendepunkt. Det året kom Thorkild Hansens bok om Hamsun. Her tok kjente litteraturanmeldere Skodvin & co. på sengen. Anmeldelsene kom i avisene før Skodvins kommentarer. Hamsun-debatten gjorde at Tore Hamsun slapp til i Aftenposten, og jeg fikk inn to artikler i Morgenbladet. Åpenheten i avisene ble atskillig større, men også i dag er Oslo-avisene, unntatt Nationen, stort sett lukket for tidl. NS.

Arbeiderbladet. Jeg sa deg vel i telefonen at overlege Scharffenberg ikke fikk inn noe i Arb.bladet. Jeg beklager at jeg tok noe feil. I AB 25.8.45 finnes en artikkel av Scharffenberg "Rettsstatens prinsipper." Her påtaler han at de politiske fanger "til stadighet behandles strengere enn andre fanger." Jeg siterer videre av S. : " Fangene på Ilebu måtte en gang - vistnok 8.juni 1945- stå oppstilt 8 timer på den store appellplass. Som følge derav ble politi-konstabel Henrik Aulie syk, ble innlagt på epidemiavdelingen ! på Ullevål og døde den 11.juni, obduksjonen viste et blødende mavesår på tolvfingertarmen. ... på en brakke fikk fangene ordre om å krype over grovt tilhoggen pukkestein på appellplassen ved en fangetransport til Møllergaten 19 ga ledsagerne (ikke fengselbetjeningen) fangene ordre om å kaste seg nesegrus i sølen... banksjef ble ført til Rikshospitalet for å legge lik fra Trandum i kistene ; da han sa at han ikke orket dette, truet vakten med å skyte ham."

Noen annen artikkel av S. har jeg ikke sett i Arbeiderbladet, men mine undersøkelser er ikke så omfattende at dette kan utelukkes. Du har tidligere fått kopi av Arbeiderbladets leder 26.10.45, men jeg vedlegger likevel en ny.

(Artikkelen " Oppgjør nå" skrev S. i SAMTIDEN 1/45)
Arbeiderbladet roste lagmann Solem : "lagmann Solems kommentar var uforlignelig i sin uangripelige ironi."

Dagbladet - se mitt brev av 29. f.m.

I august 1947 var advokat Olafsen Holm forsvarer for en NS-mann.

Advokaten sa bl.a. at han mente at NS hadde hatt hederlige motiver. I Dagbladets leder 11.8.47 står det : "Det må være grenser for hva selv en forsvarer kan tillate seg å si i en rettssal. En kan vel gå ut fra at dette er den siste landsvik-saken herr Olafsen Holm opptre i."

Jeg tror ikke noen norsk avis var så grisete som Dagbladet. De var vel skyld i at din slektning Ulrich Stang fikk fordoblet straffen. Du vet vel at Stang ble satt til likgraving ?

Drammens Tidende kjenner jeg ikke så mye til. Men i avisen 6.3.47 har Lorentz Vogt fått inn en artikkel. Avisen ga en bra omtale av det som byfogd Riverz fremholdt i Ellefsen-saken : Det hadde forekommet at i l/s-saker ver dok. til fordel for tiltalte kommet bort.

(av Oslo-avisene)

Morgenbladet og Nationen var i særklasse de mest åpne for kritikk av "oppgjøret." Se vedlagte bilag 1 hvor jeg har listet opp en del artikler i Morgenbladet i juni og juli 1945. I tiden etter finnes en rekke artikler av Scharffenberg. De fleste har du fått kopier av. Det samme gjelder minst to artikler av professor Skeie.

Men selv om Morgenbladet var åpen for kritikk av "oppgjøret", så er avisens ledere både 27.2.46 og 14.5.47 meget slemme. I to saker ønsket avisen lagmannsrettsdommer på livsvarig gjort om til dødsstraff.

Morgenposten var avgjort av de bedre, jeg "debuterte" i denne avisen i 1970. Lektor Storlid slapp også til. Men om denne åpenhet forekom før direktør Munck kjøpte avisen er jeg ikke sikker på.

Nationen var nok den avis som kritiserte "oppgjøret" mest i sine ledere. Se neden-

Nationen, leder mandag 30/1 1945 : "Mennene bak amnestilagen."

"Det må også være tillatt å peke på at det virker uvant for norsk rettskjennsle dersom en dommer som har utarbeidet eller godkjent en provisorisk amnestilagen, ved dom eller kjennelse skal kunne påstå grunnlovsmessigheten av sitt arbeid. Særlig når andre autoriteter på rettsvesenets område betegner de samme amnestilagen som helt eller delvis grunnlovstridige."

Både Skeie, advokat Sterri, Lorentz Vogt og prest Nedem slapp ut. I Nationen 30.1.48 skrev Sterri :

"Landssvikanordningen er av enkelte betegnet som en amnestilov. En slik oppfatning tyder unektelig på dårlig samvittighet."

Namsos-avisen Nordtrønderen og Namdalen var i 1946 redigert av landbrukskand. Arne Stornes, f.27.4.13 i Inderøy, nær venn av Jon Leirfall. Etter at Stornes i 1946 skrev en leder med sterk kritikk av dødsstraffen ble han innkalt til politiforhør. Såvidt jeg vet var det denne lederen som førte til at han ble oppsagt som redaktør.

Norden, landbrukstidsskrift, utgis i Bodø. I årene 1950-57 var Arne Stornes redaktør for Norden. Stornes var usedvanlig dyktig, tidsskriftet hadde på flere måter stor framgang i hans redaktørtid. Men så gjorde han en stor tabbe. I Vesterålen var det en bonde som het Willasen. Han var en foregangsmann innen landbruket i Nordland og en flink skribent. Men han hadde vært NS-medlem. Stornes fikk tilsendt et manus fra W. om landbrukspolitiske forhold. Det kom inn i Norden og landbrukssjef i Nordland, Hovde, (A) ble rasende for at en nazist hadde sluppet til. Hovde - som representant for utgiveren Nordland landbruksselskap - ga beskjed til Stornes om at han ikke fikk lov til å ta inn stoff fra nazister. Dette ignorerte Stornes; han tok inn nok en artikkel av Willasen. Det endte med at Stornes måtte gå som redaktør. Han var på den tid formann i Nordland Bondeparti. Stornes - som var en usedvanlig pålitelig mann har fortalt meg historien, både muntlig og i brev.

Nordlands Avis (opprinnelig Ranens Tidende) utkom på Hennesberget.

var nok en av de mest åpne. Den i Nordland kjente NS-mann Trygve Engen hadde små innlegg allerede på 50-tallet. Det var Nordlands Avis trykkeri som trykket Engens bok JEG ER INGEN LANDSSVIKER i 1953. Redaktøren ga en positiv omtale av boken. Det finnes beske angrep på "oppgjøret" nokså tidlig.

Den 6.2.65 skrev jeg artikkelen SORG I NORGE OG I ENGLAND (se vedlegg nr.: 1) XU- lederen Per Valla kom med et rasende motinnlegg. Dette har jeg dessverre ikke, men det var usedvanlig grisete. Valla (ikke slektning av Gerd-Liv) skrev anonymt. Noen dager fikk jeg inn tilsvaret, men Valla kom ikke tilbake. Han var så rasende at han knyttet neven mot meg nå vi møttes (i bil) Han tok mitt tilsvaret som et nederlag for seg og han fikk - etter hva som ble meg fortalt - søvnproblemer.

Nordlandsposten, Bodø. Jeg kjenner ikke noe til avisen før jeg i slutten av 80-årene begynte å sende manus dit. Som du vil ha sett av de tilsendte kopier var det ofte kontroversielt stoff, men alt - og det er ikke lite - er kommet inn i NP. Også NS-mannen H. Oddlo Erichsen har skrevet atskillig i NP.

Stavanger Aftenblad tok nok inne noe av den utrettelige o.r. sakfører Ueland, men Stavangeren var kanskje en tanke bedre.

Telemark Arbeiderblad, hvor Sverre Løberg hadde stor innflytelse, var nok en versting av avisene utenfor Oslo.

Tønsberg Blad, redaktør Realph Norland (red. Andr. Norlands far) var som jeg før har nevnt den avis som var mest åpen for kritikk av "oppgjøret" Lorentz Vogt skrev umåtelig mange artikler her. Som før omtalt finnes noen Vogt-artikler i Adresseavisen, Drammens Tidende og Nationen, men det er jo T.B. som har gitt plass for det aller meste fra Vogts skribentvirksomhet. Jeg har også kopier av tre lange kronikker av Hambro i T:B. Jeg mener at du har fått tilsendt kopier av dette.

VG Antagelig den eneste avis som kunngjorde (12.7.47) at den "har åpnet sine spalter for innlegg fra enkelte tidligere NS-folk." *VG var vel lagmanns Solems organ. Som du vet skrev han tre kronikker i VG (disse har du fått kopier av) og H.r. advokat Henrik Bérgh gjorde som kjent innsigelse mot Solems habilitet i Quisling-saken. I VG 7.3.47 referes saken mot banksjef Sandberg: "Han får overhaling av lagmann Solem...Solem leste ham teksten i meget kraftige vendinger .. Sandberg forsøkte å komme til orde, men lagmannen klubbet så det var atskillige som hoppet, og erklærte: Retten er hevet."

I VG 15.1.48 slapp Benjamin Vogt jr. til med dette: "Det er på sin plass å konstatere at mange av dem som blåser høyest på basun, når det gjelder gjengjeldelse, ofte hørte til dem som først stakk pipen i sekk."

* Dette skjedde ikke i praksis.

Vårt Land kjenner jeg lite til. Men avisen hadde 19.8.48 en bra redaksjonsartikkel. Her står det bl.a.: "Det fins mange til dels vel utrustede og begavede mennesker med en individuell høy moralsk standard blant de tidligere NS-medlemmer."

Av en annen oppfatning var f.eks. statsråd frk. Aasland: "Hvis vi hadde hatt en bedre åndsvakeforsorg, så hadde vi ikke hatt så mange medlemmer av NS (Se her Aftenposten 6.8.46) Flere brukte uttrykket "bermen i folket" om tidl. NS. I følge Peter Madland i Bergen Arbeiderblad brukte Roscher Nielsen dette uttrykk i en 17.mai-tale i Bergen 1946. (B.A. 10.3.47.)

Dr. juris G. Astrup Hoel har i "Norsk sakførerblad" 2/45 en lengre artikkel om "oppgjøret" Han skrev bl.a.: "fra ethvert synspunkt er det umulig å anse det passive medlemsskap som en forbrytelse straffbar etter paragr. 86 "

Hvor vanskelig det var å få plass i norske aviser for kritikk av "oppgjøret" fremgår av en redaksjonsartikkel i VÅRT LAND 23.3.46., overskrift "Menneskejakten" :

"Alle aviser har i denne tiden mottatt bunker av innlegg til forsvar for landssvikene og med til dels sterkt følelsesbetonte angrep på rettsoppgjøret. Blant disse har vi plukket ut et enkelt som vi offentliggjør."

Du bør ha klart for deg at de som kritiserte oppgjøret utsatte seg for store ubehageligheter - se her bl.a. h.r. advokat Sterri i NATIONEN 17.9.47 :

"De jurister og legmenn som allerede i 1945 sa fra, ble utsatt for forfølgelse... Beskyldningene var legio og skumleriene uten grenser."

Lorentz Vogt uttalte seg i samme retning : De som ikke var enig i den retning oppgjøret tok ble "personlig chikanert." Vogt påtalte også at pressen "var besynderlig ensartet"

Du kjenner sikkert Fanebust-saken - han ble fengslet og dømt til 9 mdr. ubetinget fengsel for påstått injurierende beskyldning mot h.r. advokat Sven Arntzen. Ljostveit-saken har du før fått kopier av.

8643 Bjerka, 12.7.98

John Sand

3.6.45. Kronikk ISFRONTEN av h.r. advokat Gerh. Holm.

Advokaten påpekte at "ingen av oss som befinner oss i den andre leiren vil være helt uhildede dommere." (Meget god kronikk)

Til slutt spurte advokaten :

"Var det ikke så at vi nå skulle komme bort fra de rettsløse tilstander som hersket under naziveldet ?"

7.7.45 Artikkel av h.r. advokat J.A. Rubach med kritikk av "oppgjøret"

9.6.45 " JAKTEN PÅ DE VERGELØSE av Erik Brandt (kopi vedligger)

9.7.45 " Sorenskriver Th. Backe : Han støtter Gerh. Holm og sier at han har gått med de samme tanker som Holm "jeg har følt det som en samvittighetssak å gi uttrykk for dem i pressen."

24.7.45 " av byrettsdommer Bjarne Didriksen.* Han gjorde oppmerksom på at hvis vi hadde "holdt på" straffeloven "ville vi kanskje hatt to tusen landssvikere, i stedet for hundre tusen, og det kunne greidd seg rundelig." ...La oss bruke straffeloven, hvis grunnlovsmessighet er utvilson " Didriksen ga den opplysning at "Dommerforeningen hadde planlagt møte, hvor bl.a. anordningen skulle drøftes. Men møtet ble ,etter henstilling fra ledende hold utsatt. Sakførerforeningen ønsket også diskusjon om l/s-anordningen på et åpent møte, men o.r.sakfører Per Lødrup opplyser i Adresseavisen 10.6.48 : "Myndighetene nektet oss dette møte."

* Didriksen ble arrestert 10.7.42 (Illegal avis) Fange på Grini 31.7.42 til 10.12.42.

I juni 1945 har Morgenbladet et inserat av rektor ved U. Pihls pikeskole Elise Hambro. En søster av C.J.H.) Det er det eneste innlegg i norsk presse på den tid som er preget av anti-hat.